2026-yil
7-son

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
7-son

UDK: 37.091.3:372.882

SHARQ MADRASALARIDA JAMOAVIY O‘RGANISHNING TARIXIY ILDIZLARI

Normahamatova Inoyatxon Maxmudovna,
Namangan davlat pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqolada Sharq renessansi davri pedagogik tafakkurining mahsuli bo‘lgan madarasalar ta’lim tizimida jamoaviy o‘rganish va hamkorlikda bilim olish masalalari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilindi.. Tadqiqotda tarixiy-pedagogik metodlar hamda mutafakkirlarning asarlari asosida madrasalardagi iyerarxik va gorizontal mentorlik (muidlik instituti), shuningdek, interaktiv disput shakllari (munozara, mubohasa, muzokara) o‘rganildi. Maqolada ushbu tarixiy metodlarning zamonaviy kollaborativ ta’lim texnologiyalari (tengdoshlar baholashi, ijtimoiy konstruktivizm) bilan uzviyligi va hamohangligi asoslab berildi. Natijada, madrasa ta’lim ekotizimi nafaqat individual, balki jamoaviy mas’uliyat va tanqidiy fikrlashni shakllantiruvchi samarali metod ekani isbotlandi.

Kalit so‘zlar: Sharq madrasalari, halqa (davra) shakli, intellektual hamkorlik, birgalikda yodlash, mujodala (bahs), jamoaviy o‘rganish, mutolaa, fikr almashish.

ИСТОРИЧЕСКИЕ КОРНИ КОЛЛЕКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В ВОСТОЧНЫХ МЕДРЕСЕ

Аннотация. В статье представлен научно-педагогический анализ вопросов коллективного обучения и совместного освоения знаний в системе образования медресе, являющейся продуктом педагогической мысли эпохи Восточного Ренессанса. На основе историко-педагогических методов и трудов мыслителей в исследовании изучены иерархическое и горизонтальное наставничество (институт муидов), а также интерактивные формы диспутов (мунозара, мубохаса, музокара) в медресе. В статье обоснованы преемственность и гармония этих исторических методов с современными технологиями коллаборативного обучения (взаимное оценивание, социальный конструктивизм). В результате доказано, что образовательная экосистема медресе являлась эффективным методом, формирующим не только индивидуальную, но и коллективную ответственность, а также критическое мышление.

Ключевые слова: Восточные медресе, формат халка (круг), интеллектуальное сотрудничество, совместное заучивание, муджодала (дебаты), коллективное обучение, мутолаа (чтение), обмен мнениями.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
7-son

HISTORICAL ROOTS OF COLLECTIVE LEARNING IN EASTERN MADRASAS

Abstract. The article provides a scientific and pedagogical analysis of collective learning and collaborative knowledge acquisition within the educational system of madrasas—a product of pedagogical thought during the Eastern Renaissance. Based on historical-pedagogical methods and the works of medieval thinkers, the research examines hierarchical and horizontal mentorship (the institution of muidship), as well as interactive forms of disputation (munozara, mubohasa, muzokara) within madrasas. The paper substantiates the continuity and harmony between these historical methods and modern collaborative learning technologies (peer assessment, social constructivism). Consequently, it is demonstrated that the madrasa educational ecosystem was an effective methodology that fostered not only individual but also collective responsibility and critical thinking.

Keywords: Eastern madrasas, halqa (circle) format, intellectual collaboration, collaborative memorization, mujodala (debate), collective learning, mutolaa (reading), exchange of ideas.

Sharq madrasalari o‘rta asrlardan boshlab nafaqat diniy, balki ilmiy-ma’rifiy markaz sifatida shakllangan. An’anaviy qarashlarga ko‘ra, madrasa ta’limi ko‘proq individual o‘qishga asoslangan deb talqin qilinsa-da, tarixiy-pedagogik tahlillar uning ijtimoiy hamkorlikka asoslangan jihatlari ham mavjud bo‘lganini ko‘rsatadi. Hozirgi kunda adabiy ta’limdagi zamonaviy yondashuvlardan biri sifatida baholanayotgan hamkorlik pedagogikasining tarixiy ildizlari Sharq madrasalarining o‘qitish jarayoni bilan bevosita bog’liq. Madrasalarda ta’lim ko‘proq an’anaviy shaklda bo‘lgan deb qaralsa-da, tarixiy-pedagogik tahlillar aslida unda jamoaviy o‘rganishning muhim elementlari mavjud bo‘lganini ko‘rsatadi. Bu elementlar zamonaviy “guruhda ishlash” shaklida bo‘lmasa ham mazmunan hamkorlikka asoslangan. Sharq madrasalarida ta’lim jarayoni “halqa” shaklida tashkil etilgan bo‘lib, bunda talabalar ustoz atrofida yig’ilib, birgalikda bilim olganlar. Bu usul o‘zaro tinglash, fikr almashish va muhokama qilish imkonini yaratgan. Shu jihatdan uni zamonaviy kollaborativ yondashuvning dastlabki ko‘rinishlaridan biri sifatida baholash mumkin. Ilm olish jarayonida talabalar o‘rtasida fiqh, mantiq, falsafa va boshqa fanlar bo‘yicha ilmiy bahslar keng qo‘llanilgan, mujodala davomida dalil keltirish va fikrni himoya qilish kabi ko‘nikmalar rivojlangan. Talabalar darsdan tashqari vaqtda birgalikda kitob mutolaa qilishgan, bir-biriga mavzuni tushuntirishgan. Bu “peer-learning “ (tengdoshlar orqali o‘rganish) ning an’anaviy ko‘rinishi hisoblanadi. Murakkab matnlarni sharhlash va savollarga javob berishda “Mudarris-shogird-shogird” tizimi asosida kuchli bilimga ega talabalar kichiklarga yordam bergan. Darslar, asosan, jamoa bo‘lib matnni baland ovozda o‘qish,

birgalikda yodlash va takrorlash orqali olib borilgan. Bu umumiy ritm va intellektual hamkorlikni kuchaytirgan. Madrasalarda darsdan tashqari ilmiy suhbat va majlislar ham keng tarqalgan bo‘lib, bu ham jamoaviy fikrlashni rivojlantirgan.

Ushbu tadqiqotning maqsadi Sharq madrasalarida qo‘llangan jamoaviy o‘rganish usullarini, xususan, munozara, mubohasa, mujodala hamda muidlik (tyutorlik) institutini tizimli tahlil qilish va ularning zamonaviy pedagogik shart-sharoitlar bilan uzviyligini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslab berishdan iborat.

Sharq madrasalarida zamonaviy ma’nodagi “guruhli loyiha” mavjud bo‘lmasa-da, ta’lim jarayonida hamkorlik, fikr almashish va o‘zaro o‘qitish tamoyillariga tayanilgan. Shu sababli ularni kollaborativ yondashuvning tarixiy ildizlari sifatida baholash o‘rinlidir.

Sharq madrasalarida jamoaviy o‘rganish elementlari mavjudligi haqidagi qarashlar bir qator o‘zbek olimlari va ma’rifatprvarlarining ilmiy va pedagogik merosida uchraydi. Ular tomonidan madrasalarda ta’lim-tarbiya jarayoni, jumladan, jamoaviy o‘rganish (o‘zaro bahs, mudarris va shogirdlar suhbati, tengdoshlar bilan muhokama) elementlari keng yoritilgan. Bu jarayon to‘g’ridan to‘g’ri kollaborativ yondashuv deb atalmagan bo‘lsa-da, u mazmunan hamkorlikka asoslangan ta’lim sifatida qo‘llab-quvvatlangan. Abu Nasr Forobiy, Yusuf Xos Hojib, Burhoniddin az-Zarnujiy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy kabi mutafakkir va olimlar o‘z asarlarida ushbu yondashuvga ijobiy munosabat bildirganlar.

Abu Nasr Forobiy “Fozil odamlar shahri” va pedagogik qarashlariga oid asarlarida ta’limni tarbiya bilan uzviylikda olib borishni tavsiya etadi. U shogirdlarning o‘zaro suhbatlari, donishmandlar bilan muloqotlari va bilimni jamoaviy bahs orqali shakllantirish muhimligini ta’kidlaydi. Yusuf Xos Hojib ‘Qutadg’u bilig” asarida bilim olishni jamoa, do‘stlar va olimlar davrasida rivojlantirish g’oyalarini ilgari suradi. U o‘zaro bahs va fikr almashish orqali aql va axloqni komillikka yetkazishni ta’kidlasa, Abdurahmon Jomiy qarashlarida tarbiya uslublari, ustoz va shogirdlarning birgalikda o‘rganish shakllari (o‘qish, mulohaza yuritish) tahlil qilinadi. Alisher Navoiy asarlarida ustoz-shogird munosabatlari va jamoaviy o‘rganish usullari ko‘p uchraydi. U “Mahbub ul-qulub” asarida ilm olishda tirishqoqlk, mudarrislar suhbati va madrasalardagi o‘quv muhitini alohida ta’kidlaydi. Navoiy ilm olishda jamoaviy ishlash, o‘zaro tajriba almashishni komil inson tarbiyasining muhim omili deb hisoblaydi. Abdulla Avloniy “ Turkiy guliston yoxud axloq” asarida an’anaviy madrasa ta’limi va jamoaviy tarbiya elementlarini o‘z davri talablari asosida tahlil qilib, o‘quvchilarning birgalikda bilim olish usullarini targ’ib qiladi.

Umuman olganda, sharq madrasalarida jamoaviy o‘rganishning asosiy shakllari quyidagilardan iborat bo‘lgan:

1. Dars majlislari (Olimlar va talabalarning umumiy davra suhbatlari).
2. Bahs-munozaralar (Ilmiy muammolarni jamoaviy muhokama qilish).
3. Ustoz-shogird tizimi (Tajribali mudarrislar bilan birgalikda mutolaa qilish).

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning asosiy maqsadi Sharq madrasalaridagi jamoaviy o‘rganish elementlarini zamonaviy adabiy ta’lim jarayoniga integratsiya qilish va uning samaradorligini aniqlashdan iborat. Tadqiqot quyidagi metodlar asosida olib borildi:
-pedagogik kuzatuv;
-tajriba-sinov ishlari;
-qiyosiy tahlil;
-anketa va so‘rovnomalar;
-statistik tahlil.

Tajriba ishlari umumta’lim maktablarining 7-sinflarida tashkil etildi. O‘quvchilar ikki guruhga ajratildi: 1.Nazorat guruhi (An’anaviy metodlar asosida). 2.Tajriba guruhi (Kollaborativ yondashuv asosida).

Tadqiqot jarayonida tarixiy-pedagogik tahlil, qiyosiy-geraldik metod hamda germenevtik (matnshunoslik) tahlil usullaridan foydalanildi. Manbaviy asos sifatida Abu Nasr Forobiy, Y.X.Hojib, Burhoniddin az-Zarnujiy, A.Navoiy kabi mutafakkirlarning risolalari hamda O‘rta Osiyo madrasalari (Buxoro, Samarqand, Xiva) tarixiga oid manbalar, talabalarning kundalik faoliyatini aks ettiruvchi tarixiy hujjatlar o‘rganildi. To‘plangan ma’lumotlar zamonaviy ta’lim paradigmalari prizmasi orqali qiyosiy tahlil qilindi.

Sharq madrasalarida shakllangan jamoaviy o‘rganish elementlari zamonaviy pedagogik nazariyalar bilan qiyoslanganda ularning nazariy asoslari va amaliy jihatlari o‘rtasida muayyan o‘xshashlik va farqlar mavjudligi aniqlandi. Ayniqsa, G’arb pedagogikasida shakllangan ijtimoiy-konstruktivistik yondashuvlar bu borada muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Lev Vigotskiy ta’kidlaganidek, bilim ijtimoiy muhitda shakllanadi va o‘quvchining rivojlanishi boshqalar bilan hamkorlik jarayonida tezlashadi. Uning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi quyidagi fikrni ilgari suradi: “Bola bugun kattalar yoki tengdoshlari yordamida bajara olgan ishni ertaga mustaqil bajaradi”. Mazkur qarash madrasalardagi katta shogirdlarning kichiklarga yordam berishi va birgalikda mutolaa qilish an’analari bilan to‘la mos keladi.

Jon Devey ta’limni ijtimoiy tajriba sifatida talqin qilib, quyidagicha yozadi: “Ta’lim bu- hayotga tayyorgarlik emas, balki hayotning o‘zidir”. Bu g’oya madrsalardagi ilmiy suhbatlar va bahslar orqali bilimni real ijtimoiy muhitda egallash tajribasiga yaqin turadi. Biroq farqli jihati shundaki, Devey amaliy faoliyatga urg’u beradi, madrasa tizimida esa nazariy bilim ustuvor bo‘lgan.

Jon Piaje fikricha, bilim shaxsning ichki kognitiv faoliyati orqali shakllanadi. U shunday deydi: “Bilim tayyor holda berilmaydi, u shaxs tomonidan quriladi”. Bu jihat madrasalarda mavjud savol-javob va tafakkurga undovchi metodlar bilan mos tushadi.

Paulo Freire o‘zining dialogik pedagogikasida shunday deydi: “Haqiqiy ta’lim muloqot orqali yuzaga keladi”. Bu fikr madrasalardagi mujodala (bahs), ilmiy suhbatlar an’anasi bilan bevosita uyg’unlashadi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki,

Sharq madrsalaridagi jamoaviy o‘rganish elementlari zamonaviy pedagogik nazariyalar bilan ilmiy jihatdan uyg’un bo‘lib, bu tizim Lev Vigotskiy va Paulo Freire qarashlariga ayniqsa yaqin turadi.

Sharq madrasalaridagi jamoaviy ta’lim shakllari shunchaki darsdan tashqari mashg’ulot emas, balki rasmiy o‘quv rejasining uzviy qismi bo‘lgani aniqlandi. Madrasalardagi jamoaviy ta’lim modelini quyidagi 3 ta asosiy strukturaviy elementga ajratish mumkin:

1. Iyerarxik va gorizontal mentorlik (muidlik) tizimi. Madrasalarda mudarrisdan keyingi akademik maqom muid (arabcha “takrorlovchi”, hozirgi kunda assistent yoki tyutor) hisoblangan. Muidlar iqtidorli talabalar orasidan tanlab olingan va ular kichik guruhlar (ko‘pincha 5-7 kishidan iborat xonadoshlar yoki safdoshlar) bilan ishlagan. Muidlarning vazifasi mudarris o‘tgan murakkab matnlarni tushuntirish, talabalarning o‘zaro savol-javoblarini muvofiqlashtirishdan iborat bo‘lgan.

2. Strukturaviy intellektual debatlar (muzokara va mubohasa). Talabalarning bilimlarni mustaqil va jamoaviy o‘zlashtirish darajasi maxsus disput-munozara majlislarida tekshirilgan. Muzokara o‘tilgan mavzuni talabalarning birgalikda eslashi, dalillarni o‘zaro almashishi bo‘lsa, mubohasa ikki yoki undan ko‘p guruhning ilmiy muammo ustida tezis va antitezislar orqali bahslashishi hisoblangan.

3. Jismoniy makon va kollaboratsiya. Madrasalarning me’moriy tuzilishi (hujralarning hovli atrofida joylashishi, umumiy darsxonalar), talabalarning doimiy ilmiy muloqotda bo‘lishini ta’minlagan. Hujradoshlik instituti mikroguruhlarda ijtimoiy-psixologik moslashuv va jamoaviy mas’uliyatni shakllantirgan.

Tajriba-sinov ishlari asosida quyidagi natijalar aniqlandi:

-Sharq madrasalarida ta’lim faqat individual emas, balki jamoaviy xarakterga ega bo‘lgan;

-halqa munozara, mutolaa va o‘zaro o‘qitish kabi shakllar kollaborativ yondashuvning tarixiy ildizlari ekani aniqlandi;

-jamoaviy o‘rganish orqali bilimni chuqurroq o‘zlashtirish imkoniyati mavjudligi asoslandi;

-mazkur tizimning zamonaviy ijtimoiy-konstruktivistik nazariyalar bilan uyg’unligi isbotlandi. Ayniqsa, Lev Vigotskiyning “ijtimoiy o‘rganish nazariyasi” bilan bevosita moslik kuzatildi;

-kollaborativ metod asosida o‘qitilgan o‘quvchilarda faollik darajasi oshdi;

-mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlandi;

-darsga qiziqish oshdi;

-ishtirokchilar asarni chuqur tahlil qila boshladi;

-jamoada ishlash ko‘nikmalari egallandi.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, Sharq madrasalaridagi o‘qitish tizimi bugungi kunda G’arb pedagogikasida innovatsiya sifatida ko‘rilayotgan ko‘plab konsepsiyalarni bir necha asrlar oldin amalda qo‘llagan. Buyuk musulmon

huquqshunosi va pedagogi Burhoniddin az-Zarnujiy o‘zining “Ta’lim al-muta’allim fi tariq at-ta’allum” (“Ilm olish sirlari”) asarida jamoaviy o‘rganishning psixologik afzalliklarini quyidagicha ta’riflaydi: “Muzokara va munozara qilish birgalikda fikrlashdir. Birgalikda fikrlash esa yolg’iz mutolaa qilishdan ko‘ra kuchliroq ta’sirga ega. Chunki unda kishi o‘z sherigidan andoza oladi, uning fikridagi xatolarni tuzatadi va o‘z bilimini boyitadi”. Bu fikr L.Vigotskiyning “Yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasiga to‘liq mos keladi. Vigotskiy nazariyasiga ko‘ra, bola yoki talaba o‘zi hal qila olmagan muammoni tengdoshlari yordamida ozonroq o‘zlashtiradi. Madrasadagi muid va uning atrofidagi talabalar jamoasi aynan shu ijtimoiy-madaniy ta’lim modelini ifodalaydi.

Shuningdek, madrasalardagi jamoaviy bahs-mubohasalarda axloqiy va pedagogik etika mavjud bo‘lgan. Zarnujiy ta’kidlaganidek, “Munozara insof va xotirjamlik bilan bo‘lishi lozim. G’azab va g’araz aralashgan bahs ilm keltirmaydi”. Bu zamonaviy kollaborativ ta’limda kognitiv konfliktlarni konstruktiv hal qilish tamoyili bilan hamohangdir.

Sharq madrasalarida ta’lim jarayoni an’anaviy ravishda individual xarakterga ega deb qaralgan bo‘lsa-da, amalda unda jamoaviy o‘rganishning muhim shakllari-halqa, munozara, jamoaviy mutolaa hamda o‘zaro o‘qitish kabi metodlar keng qo‘llangan. Ushbu shakllar o‘quvchilarning bilimni o‘zaro muloqot, fikr almashish va hamkorlik asosida egallashiga xizmat qilgan. Tadqiqot davomida mazkur an’anaviy ta’lim shakllarining zamonaviy ta’lim nazariyalari bilan uzviy bog’liqligi aniqlandi. Xususan, Lev Vigotskiyning “ijtimoiy o‘rganish nazariyasi”, John Deveyning tajribaviy ta’lim g’oyalari hamda Paulo Freirening dialogik yondashuvi bilan mazmunan uyg’unligi kuzatildi. Bu esa kollaborativ ta’limning tarixiy ildizlari Sharq ta’lim tizimiga borib taqalishini asoslaydi. Bugungi umumta’lim va oliy ta’lim tizimida o‘quvchi va talabalarning mustaqil va jamoaviy ishlarini tashkil etishda ushbu tarixiy ildizlarga tayanish milliy va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning sintezini yaratishga xizmat qiladi.

Sharq madrasalaridagi jamoaviy o‘rganish an’analari shunchaki mexanik takrorlash emas, balki chuqur tahlil, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy mas’uliyatga asoslangan mukammal pedagogik tizim bo‘lgan. Muidlik instituti, munozara va mujodala kabi metodlar talabalarda kompetensiyaviy yondashuvni , ya’ni bilimni amaliyotda argumentlash ko‘nikmasini shakllantirgan.

Xulosa qilib aytganda, tarixiy pedagogik tajribani zamonaviy ta’lim tizimi bilan uyg’unlashtirish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omillardan biridir. Sharq madrasalaridagi jamoaviy o‘rganish an’analari bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan bo‘lib, ularni zamonaviy ta’lim jarayoniga joriy etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri.- T. : Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
2. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig.-T. :Yulduzcha nashriyoti, 1990.
3. Burhoniddin az-Zarnujiy. Ilm olish sirlari.-T. : Munir nashriyoti, 2022.
4. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub.- T. :G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1983.
5. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. –T. : O'qituvchi nashriyoti, 1992.
6. Выгоцкий Л. Воображение и творчество в детском возрасте .-Москва. : Просвещение, 1991.
7. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – СПБ. : Питер, 2004.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694